

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ 1951

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΡΙΔΑΚΗ

Τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας ἐπὶ τῇ Ἑθνικῇ Ἐπετείῳ τῆς 25ης Μαρτίου ἡδύοκῃσαν νὰ τιμήσωσι διὰ τῆς παρουσίας των, ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς, ὁ Μ. Ἀυτάρχης κ. Δ. Λεβίδης, ὁ Στρατάρχης κ. Ἀλ. Παπάγος, ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ στρατιωτικοῦ οἴκου τοῦ Βασιλέως ἀντιστράτηγος κ. Καράσος, ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κ. Σ. Βενιζέλος, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν κ. Γ. Μαῦρος, ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς κ. Κ. Γόντικας, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων κ. Π. Κανελλόπουλος καὶ Κ. Μανιαδάκης, ὁ Μ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σπυρίδων, ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων κ. Ἀ. Ραγκούσης, οἱ Μητροπολῖται, ὁ Ἀργυροκάστρου κ. Παντελεήμων, ὁ Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιος καὶ ὁ Κερκύρας κ. Μεθόδιος, οἱ Ἀντιπρόεδροι τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου κ. Ἡλ. Ραπαηλιοῦ, Σύμβουλοι τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, Ἀρεοπαγῖται, ὁ Πρόεδρος τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου κ. Κ. Δημητρακάκης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γ.Ε.Σ ἀντιστράτηγος κ. Κιτριλάκης, ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Β.Χ. ἀντιστράτηγος κ. Σαμουήλ, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Α. Π. Σαμπάνης, ὁ διευθυντὴς τῆς Α. Π. κ. Βρανόπουλος, καθηγηταὶ τῶν Πνευματικῶν Ἰδρυμάτων τῆς Χώρας καὶ ἄλλοι προσκεκλημένοι.

Ὁ **Πρόεδρος** κηρύσσει τὴν ἑναρξιν τῆς συνεδρίας εἶπε τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας μὲ θέμα: «*Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ὡς ἔκφρασις τοῦ Ἑθνοπαϊκοῦ πνεύματος*». Ἐν συνεχείᾳ ὁ **Γενικὸς Γραμματεὺς** κ. Γ. Οἰκονόμος ἀνέγνωσε τὴν ἐκθεσίν του περὶ τῶν ἀπονεμομένων ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας βραβείων καὶ ἐπαίνων, εἶτα δὲ ὁ Πρόεδρος παρέδωκε τοὺς οἰκείους τίτλους εἰς τοὺς ἐπαινεθέντας καὶ βραβευθέντας.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΩΣ ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. ΜΑΡΙΔΑΚΗ

Κατά την Πανεγυρικήν Συνεδρίαν τῆς 24ης Μαρτίου 1951

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Ἡ ἐν ᾿Αστρει Β' Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας της, καὶ πρὶν ἢ διαλυθῇ, «ἀπηύθυνε πρὸς τὴν ὑφήλιον» τὴν ἀπὸ 18 Ἀπριλίου 1823 Διακήρυξιν. Ἡ Διακήρυξις αὕτη κηρύττει «ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν τῶν Ἑλλήνων ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν... **καθὼς ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους προσπαθοῦντας ν' ἀπολαύσωσιν ἀτίμητα ἀγαθὰ, ὅ,τι λογῆς εἶναι ἢ πολιτικὴ ὑπαρξις καὶ ἀνεξαρτησία καὶ τὰ ὅποια αὐτὰ ἀγαθὰ δὲν γνωρίζουσιν ἐκ φήμης, ἀλλ' ἔχοντες ἐστερήθησαν...** **καθὼς ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους κατοικοῦντας γῆν ἡρωϊκὴν...** καὶ τέλος **καθὼς ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους πάτριον ἔχοντας τὸν Βάρβαρον νὰ καταπολεμῶσιν καὶ τὴν Πατρίδα νὰ ἀπελευθερώσωσιν**».

Συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 14 τοῦ Ἑσωτερικοῦ Κανονισμοῦ, κατὰ τὴν Πανεγυρικήν Συνεδρίαν ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς Ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας ἀναγινώσκει μονογραφίαν ἢ ἄλλην πρωτότυπον μελέτην σχετικὴν πρὸς τὸν Ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας ἢ τοὺς Ἄνδρας αὐτοῦ. Ἐπιτελὼν τὸ ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης καθῆκον καὶ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἀνταποκρινόμενος θὰ προσπαθῇ ν' ἀνιχνεύσῃ καὶ νὰ διαγνώσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνωτέρω ἐν ἐπιλόγῳ φράσεως, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυναν πρὸς «τὴν ὑφήλιον» οἱ Ἄνδρες πρὸς τὴν μνήμην τῶν ὁποίων, κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην ἡμέραν, εὐγνώμονα στρέφομεν καὶ πάλιν ὅλην μας τὴν σκέψιν καὶ ὅλην μας τὴν ψυχὴν.

Τί θέλει, λοιπόν, νὰ εἴπῃ ὁ Θεόδωρος Νέγρης συντάσσων τὴν Διακήρυξιν καὶ γράφων ἐν ἐπιλόγῳ, ὅτι ἡ Ἀνεξαρτησία ἀνήκει εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς εἰς «ἀνθρώπους πάτριον ἔχοντας τὸν Βάρβαρον νὰ καταπολεμῶσι καὶ τὴν Πατρίδα ν' ἀπελευθερώσωσιν»;

Ἐπανεμφανιζόμενοι εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς σκηνῆς οἱ Ἕλληνες δὲν σημειοῦνται ὡς ἓνας οἰοσθήποτε λαὸς ἐπιδιώ-

κων νὰ καταστῇ αὐτὸς οὗτος κύριος τῶν τυχῶν του. Προβάλλουν μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ ἀξιοπρέπειαν τονίζοντες, ὅτι συνεχίζουν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ «Βαρβάρου», τὸν ὁποῖον ἤρχισαν οἱ πατέρες των, πόλεμον δὲ τὸν ὁποῖον ἤρχισαν οὔτε χθὲς ἢ προχθὲς, ἀλλὰ πρὸ αἰώνων καὶ δὴ ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον ὁ Ἀσιάτης διελθὼν τὸν Ἑλλησποντον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ταῦτο εἰπεῖν, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην.

Καὶ πράγματι :

Ἄμα οἱ Πέρσαι ἀνέστρεψαν πρὸς τὴν Ἀσίαν, οἱ Ἕλληνες ἐπανεληθόντες εἰς τὰς ἐστίας των, διέγνωσαν, ὅτι δὲν συνεκρούσθησαν δύο λαοί, ἀλλὰ δύο Κόσμοι. Συνεκρούσθη ὁ Κόσμος τῆς Ἀσίας πρὸς τὸν Κόσμον τὸν ἑλληνικόν, πρὸς τὸν Κόσμον τῆς Εὐρώπης. Λέγει ὁ Ἡρόδοτος (I, 1) : *τὴν γὰρ Ἀσίην καὶ τὰ ἐνοικέοντα ἔθνηα βάρβαρα οἰκηεῦνται οἱ Πέρσαι, τὴν δὲ Εὐρώπην καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἡγνεται κχωρίζθαι.*

Τὸν διαχωρισμὸν τοῦτον τῆς βαρβάρου Ἀσίας ἀπὸ τοῦ «ἑλληνικοῦ» καὶ τῆς «Εὐρώπης», κατηγορηματικώτερος, ἀλλὰ καὶ προφητικώτερος, γράφων περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου του, τονίζει ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Νόμους (3,698 a-b) : Ἐμφανίζει ἐκεῖ τὸν Ἀθηναῖον λέγοντα : *Τὰ μὲν δὴ περὶ γε Περσῶν, ὥς οὐκ ὀρθῶς τὰ νῦν διοικεῖται διὰ τὴν σφόδρα δουλείαν τε καὶ δεσποτείαν, τέλος ἔχτω... Τὰ δὲ περὶ τὴν τῆς Ἀιτικῆς αὐτῆς πολιτείας... ἡμᾶς διεξελθεῖν χρεὼν... ἡμῖν γὰρ (τοῖς Ἀθηναίοις) κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον, ὅτε ἡ Περσῶν ἐπίθεσις τοῖς Ἕλλησιν, ἴσως δὲ σχεδὸν ἅπασιν τοῖς τὴν Εὐρώπην οἰκοῦσιν, ἐρίγνετο, πολιτεία τε ἦν παλαιά... καὶ δεσπότις ἐνῆν τις αἰδώς, δι' ἣν δουλεύοντες τοῖς τότε νόμοις, ζῆν ἠθέλομεν.*

Καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Πλάτων διαχωρίζουν κατ' ἔννοιαν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Ἀσίας. Ἀνταπεκρίνετο, συνεπῶς, εἰς τὸ κοινὸν ἑλληνικὸν αἶσθημα, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἀποστέλλων ἐκ τῆς Ἀσίας τριακοσίας πανοπλίας περσικὰς ἀνάθημα εἶναι τῇ Ἀθηνᾷ καὶ ἐπίγραμμα ἐπιγραφῆναι ἐκέλευσε τόδε : Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς πνεῦμα ἔδρασαν καὶ τὰ Κράτη τῶν Ἐπιγόνων. Τὰ ἐθέρμαινεν ἡ κλασσικὴ Ἑλλάς καὶ ὄχι μόνον ἀπετέλεσαν τὸ φράγμα κατὰ τῶν Ἀσιατῶν, ἀλλὰ καὶ ὠργανώθησαν κατὰ σύστημα διοικητικόν, ὅπερ ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν ἐνὸς Ἰουλίου Καίσαρος, σήμερον δὲ θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον πρότυπον τοῦ συστήματος κατὰ τὸ ὁποῖον διοικοῦνται τὰ σύγχρονα Εὐρωπαϊκὰ Κράτη.

Ὁ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος παραδεδομένος ἐννοιολογικὸς οὗτος διαχωρισμὸς τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Ἀσίας, ἐκδηλοῦται καὶ πάλιν ἐνεργός, ὅταν οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὸ Βυζάντιον τῆς ἔδρας τοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἀνέλαβον τὴν διακυβέρνησιν αὐτοῦ.

Τὸ Κράτος τοῦτο ἐπὶ δέκα αἰῶνας ἐτέλει εἰς διηνεκὴ πόλεμον κατὰ τῶν ἀπὸ Ἀνατολῶν καὶ τῶν ἀπὸ Βορρᾶ βαρβάρων. Ποίας ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις ἐκίνητοποίει τὸ Βυζάντιον κατὰ τῶν βαρβάρων; Τὸ ἐρώτημα τοῦτο οὐδὲν ἄλλο συνιστᾷ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ παρὰ μόνον τὸ ἐρώτημα: Τί εἶναι τὸ Βυζάντιον;

Σύγχρονος ρώσσος ἱστορικός, καθηγητὴς τοῦ εἰς τὸ Leningrad Πανεπιστημίου, φιλοδοξῶν νὰ προκαλέσῃ ἀνανέωσιν τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν εἰς τὴν Ρωσσίαν, εἰς πρόσφατον περὶ τοῦ Βυζαντίου δοκίμιον, γράφει ἐπὶ λέξει: «*Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου, ἣτις μόνον τὸ ὄνομα εἶχε ρωμαϊκόν, δὲν εἶχεν ἐνότητα φυλῆς, δὲν εἶχεν ἐνότητα γλώσσης, ἀλλ' ἦτο δημιουργημα κατὰ πάντα τεχνητόν, ὅπερ ἐκυβέρνα εἰκοσιν ἐθνότητας διὰ μόνον τοῦ ἀξιωματος: «εἷς δεσπότης, μία πίστις»¹.*

Τὸ Βυζαντινὸν Κράτος ἦτο création tout artificielle, κατὰ τὸν ρώσσον ἱστορικόν, ὅπερ σημαίνει, ὅτι δὲν εἶχε πνεῦμα, δὲν εἶχε ψυχὴν. Πόθεν ἐξεπήγαζε, λοιπόν, ἡ μυστηριώδης ἐκείνη δύναμις, τὴν ὁποίαν ἐπὶ δέκα αἰῶνας ἐκίνητοποιοῦν διὰ νὰ κρατοῦν τὸν Ἀσιάτην μακρὰν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, «οἱ Χριστιανοὶ ἡμῶν Αὐτοκράτορες», ὅπως ἀπεκάλουν τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου, οἱ ἄνδρες τοῦ 1821, καὶ τὴν ὁποίαν δύναμιν κυρίως καὶ πρό παντός ὑπενόει ὁ τὴν ἀνωτέρω Διακήρυξιν συντάξας Θεόδωρος Νέγρης, λέγων ὅτι οἱ Ἕλληνες «*πάτριον ἔχουν τὸν Βάρβαρον νὰ καταπολεμῶσιν*»;

Τὴν ἀπάντησιν δίδει ἔν καὶ μόνον κείμενον,

Ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς ἐβδόμης Νεαρᾶς ρυθμίζει διάφορα θέματα καὶ θέλων νὰ σημάνῃ, ὅτι ἡ ἰσχύς τῆς Νεαρᾶς ἐκτείνεται καθ' ἅπαν τὸ Κράτος, διατάσσει ἐν ἐπιλόγῳ: *ἐπὶ πάσης τῆς γῆς, ἣν ὁ ρωμαίων ἐπέχει νόμος καὶ ὁ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας θεσμός, οὗτος (ὁ νόμος) ἐκτετάσθω καὶ ὁρίζετω τὰ οἰκεῖα καὶ κρατεῖτω διηνεκῶς.*

Πρὸς τὴν διατύπωσιν ταύτην μόνον Ἕλληνες, κατέχοντες τὴν ἔννοιαν τῆς Πολιτείας καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ Νόμου, οἷας τὰς διέγραψεν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ σκέψις, ἠδύναντο νὰ φέρουν τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν *δμόζυγον* τοῦ κράτους καὶ ἐκ Θεοῦ δεδομένην *σύζυγον* Θεοδώραν.

¹ Levtschenko, Byzance (1949) 164.

Τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸ πρόσωπον τοῦ δεσπότη, καθ' ἃ ἐκφράζεται ὁ ρώσος ἱστορικός, δὲν ἐμφανίζεται. Ἡ Πολιτεία εἶναι ἀπρόσωπος καὶ μόνοι συνιστῶντες τὴν Πολιτείαν ἐμφανίζονται «*ὁ τῶν ρωμαίων νόμος καὶ ὁ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θεσμός*». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς αὐτῆς ἐβδόμης Νεαρᾶς ἐκτοπίζει τὴν λατινικὴν καὶ ὥς ἐπίσημον γλῶσσαν εἰσάγει τὴν «*κοινὴν καὶ ἐλλάδα φωνὴν ὥστε ἅπασιν τὸν νόμον εἶναι γνωρίμον διὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐρμηνείας, ὁ τῶν ρωμαίων νόμος ὁ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θεσμός, ἡ κοινὴ ἐλλὰς φωνή*», συνιστοῦν τὴν ψυχὴν τοῦ Κράτους. Ἡ ἐνότης αὕτη δικαίου, πίστεως καὶ γλώσσης, ἀποτελεῖ τὴν πνευματικὴν δύναμιν, ἥτις τομωτέρα ξίφους παντὸς τῇ τοῦ ἐπ' αὐτῇ θεραπευομένου δυνάμει κατὰ τῶν πολέμων ὑπάρχουσα, κατάρθωνεν ἐρηγᾶτον ἡμῖν καθίστασθαι τὸ βασίλειον καὶ εὐσταθὲς τὸ πολίτευμα, ὅπως γράφουν Λέων καὶ Κωνσταντῖνος οἱ σοφοὶ καὶ φιλευσεβεῖς ἡμῶν βασιλεῖς².

Οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ ὑπέταξαν τοὺς ρωμαίους διὰ τοῦ πνεύματος, μετατεθείσης τῆς ἑδρας τοῦ Κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, διὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἔθηκαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν των τὰς ἐν ἰσοτιμίᾳ καὶ ἰσονομίᾳ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ρωμαϊκὸν νόμον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν «*κοινὴν ἐλλάδα φωνὴν*» συμβιούσας ἐθνότητας, ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν διὰ στόματος Ἀριστοτέλους λέγοντος: (Πολιτ. Η. 7, 1327 b, 27):

Τὰ μὲν περὶ τὴν Ἀσίαν ἔθνη ἄθυμα, διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ... τὸ δὲ τῶν ἐλλήνων γένος, ἐνθυμον καὶ διανοητικὸν ἔστιν, διόπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων, μίας τυγχάνον πολιτείας. Ἡ μία αὕτη καὶ ἐνιαία ἐλληνικὴ Πολιτεία τὴν ὁποίαν προφητεύει ὁ Ἀριστοτέλης, ὠνειρεύθησαν δὲ καὶ ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀγησίλαος, ἐπραγματοποιήθη, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐνωθέντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ρωμαίων, καθυπέταξαν αὐτοὺς πνευματικῶς, μετατεθείσης δὲ εἴτα τῆς ἑδρας τοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐπεσφράγισαν τὴν πνευματικὴν καθυπόταξιν καὶ πολιτικῶς, ἐγκατασταθέντες, οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ, ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γραφείου.

Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἀπεχθάνεται τὸ Χάος καὶ ἀγαπᾷ τὸν Κόσμον. Τὸν δὲ Νέον Κόσμον, ὅστις ἀνέκυπτεν μὲ ἑδραν τὸ Βυζάντιον καὶ κύριον πυρῆνα, τὰς χώρας ἐνθα κατοικοῦν Ἕλληνες ἢ ἐξελληνισμένοι λαοί, μόνον τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἠδύνατο νὰ συντάξῃ εἰς μέτρον

² Ἐκλογή τῶν νόμων, προσίμιον.

καί εἰς ἁρμονίαν. Καί πράγματι ἀνομολογεῖται σήμερον, ὅτι ἡ Ἰουστινιάνειος κωδικοποίησις, παρὰ τὴν ρωμαϊκὴν σφραγίδα, ὡς ἰδέα, ὡς ἔμπνευσις, ὡς ἐκτέλεις καὶ ἐν γένει ὡς σύνολον θεωρουμένη, εἶναι ἔργον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἀφ' ἑτέρου τὴν νέαν Πίστιν, μόνον τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, χειριζόμενον τὸ λεπτὸν ὄργανον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ εἰς τὴν νεανικὴν τῆς ὁρμῆς, κατεργαζόμενον τὰ δογματικά της θεμέλια ἀσφαλῆ, ὥστε νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν κατάκτησιν τῶν ψυχῶν διὰ μόνης τῆς πειθοῦς.

Τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ Νέου Κόσμου, ὅστις ἀνέκυπτεν εἰς τὸ Βυζάντιον ἀπειλητικὸς κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ τοῦ Παλαιοῦ Κόσμου, ὅστις παρέμεινεν εἰς τὴν Ρώμην ἀναμένων τοὺς βαρβάρους νὰ διαβοῦν τὸν Ρῆνον, καταδεικνύει ἀπλῆ σύγκρισις τῆς ἀνωτέρω σημειωθείσης φράσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ *«ἐπὶ τῆς γῆς ἦν ὁ ρωμαίων ἐπέχει νόμος καὶ ὁ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θεσμός, ὁ νόμος οὗτος ἐκτετάσθω καὶ ὀριζέτω τὰ οἰκεία καὶ κρατεῖτω διηγεκῶς»*, καταδεικνύει, λέγω, ἀπλῆ σύγκρισις τῆς φράσεως ταύτης πρὸς ἑτέραν φράσιν πομπωδῶς ἐξαγγελθεῖσαν τρεῖς αἰῶνας ἐνωρίτερον, τὸ 212 μ.Χ., ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Καρακάλλας, εἰς τὴν περίφημον *Constitutio Antoniniana*. Διακηρύττει μεγαλαυχῶν ὁ Καρακάλλας:

συνάπασιν τοῖς οἰκοῦσι κατὰ τὴν οἰκουμένην πολιτείαν ρωμαίων δίδωμι.

Οὐδεὶς οὐδαμοῦ οὐδεμίαν συνησθάνθη ἐν ἑαυτῷ μεταβολήν, μανθάνων, ὅτι ἐγένετο *civis romanus*. Οὔτε καὶ ἦτο δυνατόν νὰ αἰσθανθῇ, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας οὐδὲν ἐπίστευεν, ἔχων, κατὰ τὸν Δίωνα Κάσιον, ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ οὐδὲν προτέρημα τῶν τριῶν φυλῶν, αἵτινες συνηνοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του: *τῆς μὲν Γαλατίας τὸ κοῦφον καὶ τὸ δειλὸν καὶ τὸ θρασύ, τῆς Ἀφρικῆς τὸ τραχὺ καὶ ἄγριον, τῆς Συρίας, ὅθεν πρὸς μητρὸς ἦν, τὸ πανοῦργον.*

Ἐνῶ, λοιπόν, διὰ τῆς *Constitutio Antoniniana* ἐγένοντο μὲν ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν Οἰκουμένην οἰκοῦντες *cives romani*, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσεν ἡ διάκρισις μεταξὺ λαοῦ ἄρχοντος, τοῦ ρωμαϊκοῦ, καὶ λαῶν ἀρχομένων, τῶν ὑποτεταγμένων εἰς τὸν ρωμαϊκόν, εἰς τὴν ἀνωτέρω φράσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δηλοῦται καθαρά, ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἔθνη ἄρχοντα καὶ ἔθνη ἀρχόμενα, ἀλλὰ μόνον ἔθνη ἐνούμενα διὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου, διὰ τῆς αὐτῆς πίστεως, διὰ τῆς αὐτῆς γλώσσης, συμβιοῦντα ἐν ἰσοτιμίᾳ, ἰσονομίᾳ καὶ ταυτοπιστίᾳ.

Δὲν εἶναι κατὰ ταῦτα *création tout artificielle* τὸ βυζαντινὸν Κρά-

τος, ὅπως λέγει ὁ ρώσος ἱστορικός. Εἶναι πνεῦμα καὶ ψυχὴ. Ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς ἦν ἀπετέλουν ἡ ἐνότης δικαίου, πίστεως καὶ γλώσσης, στηριζόμενος ὁ Ἰουστινιανός, κατῴρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ σύνορα τοῦ Κράτους *μέχρι τῶν πρὸς ἐκάτερον ὠκεανὸν ὁρίων*, ὅπως ὀνομάζει τὸ Γιβραλτάρ. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν πνευματικῶν δυνάμεων στηριζόμενος ὁ Ἡράκλειος ἀπώθησε τοὺς βαρβάρους ἐκ τῶν Ἀγίων Τόπων, δικαίως ἐπικληθεὶς «ὁ πρῶτος σταυροφόρος». Διὰ τῶν αὐτῶν πνευματικῶν δυνάμεων Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος ἀπέτρεψε τὸν ἐξαραβισμόν τῆς Εὐρώπης. Δὲν εἶχον συμπληρωθῇ ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μωάμεθ, καὶ οἱ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀλλάχ πρὸς τὴν κατάκτησιν τοῦ Κόσμου καὶ τὴν παγκόσμιον ἐπιβολὴν τῆς νέας θρησκείας ἔφιπποι ἐξορμήσαντες Ἀραβες, καταλαβόντες τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, διὰ παραλλήλου πορείας ἐνεφανίζοντο ταυτόχρονως πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὰς κεντρικὰς πεδιάδας τῆς Γαλλίας. Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος τὸ 718, ἀπεμάκρυνε τοὺς Ἀραβας ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ δεκαετίαν δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Μετὰ δέκα τέσσαρα ἔτη, τὸ 732, Κάρολος ὁ Μαρτέλλος νικήσας εἰς τὸ Poitiers, ἠνάγκασε τοὺς Ἀραβας νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐκεῖθεν μετὰ αἰῶνας νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἐάν, εἴτε ἐξ Ἀνατολῶν εἴτε ἐκ Δυσμῶν, κατῴρθωναν οἱ Ἀραβες νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Εὐρώπην, θὰ κατέπνιγον τὸν ἐν ἐξελίξει εὐρισκόμενον ἐκχριστιανισμόν τῶν βαρβάρων γερμανικῶν φυλῶν, καὶ ἡ Εὐρώπη θὰ εἶχε τὴν τύχην τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Πολλὰ ὀφείλει συνεπῶς ἡ Εὐρώπη εἰς τὸν Λέοντα τὸν Γ΄. Καὶ λέγεται μὲν, ὅτι ἡ νίκη αὕτη τοῦ Βυζαντίου ἔχει σημασίαν ἴσην πρὸς τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὁ δὲ Λέων ὁ Γ΄ παραλληλίζεται πρὸς τὸν Μιλτιάδην, ἐν τούτοις καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀδικεῖται τὸ Βυζάντιον, διότι οἱ εὐρωπαῖοι ἱστορικοὶ ἐξαίρουν μονοπλεύρως τὴν σημασίαν τῆς ἐν Poitiers νίκης, παραβλέποντες, ὅτι ἐάν ἐνίκων μὲν οἱ φράγκοι εἰς τὸ Poitiers, δὲν ἐνίκων ὅμως ταυτόχρονως καὶ οἱ Ἕλληνες πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θὰ ἔπιπτε τὸ Βυζάντιον, καὶ ἂν μὴ τι ἄλλο, θὰ ἐξηφανίζοντο ὑπὸ τὰς ὀπλὰς τῶν ἀραβικῶν ἵππων οἱ Ἕλληνικοὶ θησαυροί, τοὺς ὁποίους τόσον ζηλοτύπως διεφύλαττον οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ τοὺς ἐμπιστευθοῦν εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ τοὺς ἀνέμενεν ἡ Εὐρώπη. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις. Κατὰ τὸ 997, ὁ γάλλος Auvergnat d'Aurillac, γνωστός ὑπὸ τὸ μοναχικὸν ὄνομα Gerbert, ἀπὸ τὸ Reims, ἔνθα διηύθυνε τὴν ἐπισκοπικὴν Σχολήν, ἐκλήθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ὁθω-

νος τοῦ Βου, διὰ νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὸν υἱόν του, τὸν μετέπειτα Αὐτοκράτορα Ὁθωνα τὸν Γον. Ἡ φύσις τοῦ μαθητοῦ ἐξέπληξε τὸν διδάσκαλον. «Ἀγνοῶ» λέγει ὁ Gerbert, «τί θέλει νὰ φανερώσῃ τὸ θεῖον διὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὅστις ἔλλην τὸ γένος» — Ὁθων ὁ Γ' μητέρα, ὡς γνωστόν, εἶχε τὴν ἑλληνίδα πριγκήπισαν Θεοφανῶ — «τὴν δὲ ἐξουσίαν ρωμαῖος, οἶονεῖ κληρονομικῶ δικαιώματι, νομίμως διεκδικεῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς σοφίας». (Nescio quid divinum exprimitur cum humo, genere graecus, imperio romanus, quasi hereditario jure thesauros sibi graeciae ac romanae repetit sapientiae)³.

Ἡ φρασιολογία αὕτη τοῦ μοναχοῦ Gerbert, ὅστις μετὰ διετίαν, τὸ 999, ἐξελέγη Πάπας ὑπὸ τὸ ὄνομα Σίλβεστρος ὁ Β', εἰσαγαγὼν μάλιστα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τοὺς ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς, φανερῶνει τὴν τότε κρατοῦσαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀντίληψιν περὶ τοῦ Βυζαντίου, ὡς κράτους ἑλληνικοῦ συνεχίζοντος τὴν ἑλληνικὴν κλασσικὴν παράδοσιν, ἐκδηλουμένην, ὅχι μόνον εἰς τὴν παραφυλακὴν τῶν θησαυρῶν τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, κατὰ τὰς λέξεις τοῦ Gerbert, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν διηνεκὴ κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον, περαιτέρω δὲ καὶ εἰς τὴν, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, εὐγενῇ προσπάθειαν πρὸς ἐφελκυσμὸν τῶν βαρβάρων εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐσημειώθη κυρίως εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν ρώσων, ἀνομολογουμένου σήμερον, ὅτι ἐὰν δὲν ἐξησθένει τὸ Βυζάντιον κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, δὲν θὰ κατάρθωναν οἱ Μογγόλοι νὰ καταλύσουν τὸ ρωσσικὸν Κράτος τοῦ Κιέβου, ἢ κατάλυσις τοῦ ὁποῦ ἐπακόλουθον εἶχε, καθ' ἃ ρητῶς ἐπίσης γράφεται, ἡ Ρωσσία, καὶ κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον ἀκόμη αἰῶνα, νὰ θεωρεῖται ὡς μὴ ἀνήκουσα εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν⁴.

Κατὰ ταῦτα, ἐν πλήρει δικαίῳ εὐρίσκοντο καὶ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἀπεμακρύνοντο τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας οἱ ἄνδρες τῆς Β' ἐν Ἀστρεὶ Ἑθνικῆς Συνελεύσεως, λέγοντες εἰς τὴν «*ὑφήλιον*», ὅτι οἱ Ἕλληνες «*πάτριον ἔχουν νὰ καταπολεμῶσι τὸν Βάρβαρον*».

Ὁ «*Βάρβαρος*» ἐν τούτοις, ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ Ξέρ-

³ Σημειώτέον ὅτι Ὁθων ὁ Γος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ ἰουστινιάνειον δίκαιον ὡς ἐπίσημον δίκαιον, ἀλλ' ἡ εἰσαγωγή αὕτη παρέμεινε τότε θεωρητικὴ. *Planitz*, Grundzüge des deutschen Privatrechts (1949)³, 5.

⁴ *Brackmann*, Das mittelalterliche Deutschland als Vormacht Europas (Gesammelte Aufsätze 1941). 15. *Halphen*, L'essor de l'Europe (1932) 410, κατὰ τὴν παραπομπὴν τοῦ *Koschaker*, Europa und das römische Recht (1947) 16 σημ. 1.

ξης ἐχρειάσθη ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας διὰ νὰ τὸν διαβῇ. Σουλεϊμάν, ὁ υἱὸς τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν, κατὰ τὴν σκοτεινὴν νύκτα τῆς 2 Μαρτίου 1347, μὲ ὀλίγους ἄνδρας, διαπλέει τὸν Ἑλλήσποντον, καταλαμβάνει τὸ χωρίον *Τσίμπη* (τὸ σημερινὸν *Τζιμανλίκ*) κυριεύει τὰ προσωρμισμένα πλοῖα, ἐπαναπλέει εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ἐπιβιβάζει τρισχιλίους ἄνδρας, ἐπέρχεται πάλιν κατὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, καὶ ἐπωφελοῦμενος ρήγματος, τὸ ὁποῖον σεισμός, κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα συμβάς, ἦνοιξεν εἰς τὰ τεῖχη τῆς Καλλιπόλεως, σπεύδει καὶ τὴν καταλαμβάνει.

Καὶ ἰδοὺ τὸ Ἰσλάμ ἐγκατεστημένον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τότε τὸ πρῶτον συνησθάνθησαν ὅτι ὁ γεωγραφικὸς διαχωρισμὸς τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀποτελεῖ συνάμα καὶ πνευματικὸν μεταξὺ αὐτῶν διαχωρισμόν, ὅταν ὁ Ἀσιάτης ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ πνευματικὸς οὗτος διαχωρισμὸς κατέστη ἐκ νέου συνειδητός, ὅταν ὁ Ἀσιάτης, διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατέστη ὁμως προσθέτως συνειδητόν, ὅτι διαπεραιωθέντος τοῦ Ἀσιάτου εἰς τὴν Εὐρώπην, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐκ τῆς ἐνότητος πίστεως, δικαίου καὶ γλώσσης παραδεδομένη δύναμις διὰ νὰ καταπολεμηθῇ. Ἀπαιτεῖται νὰ εὐρεθῇ μία νέα πνευματικὴ δύναμις, ἥτις ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ Ἀσιάτου. Τὴν νέαν αὐτὴν δύναμιν ἀπετέλεσε τὸ ἑλληνικὸν ἐθνικὸν συναίσθημα.

Ἐφ' ὅσον ἡ Μικρὰ Ἀσία, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων, εἴτα τῶν Ρωμαίων, εἴτα τῶν Βυζαντινῶν, ἐτέλει ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐπέχουσα εἰς τὰ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας μεθόρια, οἷαν θέσιν ἐπέϊχον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, αἱ κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτῆς παραλίαν ἰωνίδες πόλεις· ἐφ' ὅσον τὴν ψυχὴν κατεῖχεν ἡ χριστιανικὴ ἰδέα· ἐφ' ὅσον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἰδέας ταύτης, τὴν διάνοιαν οὐδὲν ἕτερον ἀπησχόλει παρὰ μόνον ἡ δογματικὴ θεμελίωσις τῆς νέας πίστεως, δὲν ὑπῆρχε περίπτωσις οὐδὲ ἀνάγκη, ὅπως φανερωθῇ τὸ εἰς τὸ βάθος τῆς συνειδήσεως λανθάνον ἑλληνικὸν ἐθνικὸν συναίσθημα, τὸ ὁποῖον, ἐν τούτοις ἀείποτε ζωντανόν, εὔρισκε διέξοδον εἴτε εἰς ἀτέρμονα διαλεκτικὴν ἐπὶ τῶν θεολογικῶν ζητημάτων, εἴτε εἰς μελέτην τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων καὶ εἰς τὴν τάσιν πρὸς τὸ ἀττικίζειν.

Ἀφ' ἧς ὁμως οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως συνεσωματώθησαν εἰς ἐμπορικὴν, ὡς ἐχαρακτηρίσθη, ἐπιχείρησιν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Σταυροφορίαι» καὶ ἐπελθόντες ὡς βάρβαροι ἐλεηλάτησαν τὸ Βυζάντιον καὶ ἐδήωσαν τὸν Μορέαν· ἀφ' ἧς οἱ αὐτοὶ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως Γενουάται καὶ Βε-

νετοὶ καὶ Ραγουζαῖοι διεβίβρωσκον τὸ Κράτος· ἀφ' ἧς οἱ ἐξ Ἀσίας βάρβαροι ἐπλησίασαν τόσον πολὺ, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ Ἀνακτόρου τῶν Βλαχερνῶν περίλυπον νὰ ρίπτῃ τὸ βλέμμα του εἰς αὐτὰ τὰ σύνορα τοῦ Κράτους, σημειούμενα πλέον εἰς τὸν ἀντικρυνὸν Ὀλυμπον τῆς Βιθυνίας· ἀφ' ἧς, τέλος, τὸ Ἰσλάμ διῆλθε τὸν Ἑλλησποντον, τὸ ἐλληνικὸν ἐθνικὸν συναίσθημα ἦλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ συναισθανθέντες τότε εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅτι ἐὰν εἶναι χριστιανοί, εἶναι συνάμα καὶ Ἕλληνες, ἐταύτισαν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἐλληνικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἡ ταυτότης αὕτη ἀπετέλεσε τὴν νέαν πνευματικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν «τὸ ἐλληνικόν», καθὰ ἔχει «πάτριον» ἀντέταξεν εἰς τὴν πῆσιν τῆς Ἀσίας. Ἐσμέν γὰρ οὖν ὧν ἡγεῖσθῃ τε καὶ βασιλεύετε Ἕλληνες τὸ γένος ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πατριος παιδεία μαρτυρεῖ, ἔλεγεν ὁ Γεώργιος Πλήθων εἰς τὸν βασιλέα Μανουὴλ τὸν Β'. Ὁ δὲ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος προσφωνῶν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον ἐρχόμενον ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἀποβιβαζόμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προσαγορεύει «*βασιλέα τῶν Ἑλλήνων*» καὶ τοῦ λέγει, ὅτι «*οὐκ ἄνευ ἀγαθῆς μοίρας . . . ὁ θεὸς ἐλλήνων ἀνέδειξε βασιλέα, ἐλλήνων οἱ πρὶν μὲν ἄρχοντες καὶ τὰ πρῶτα παρὰ πάντων ἐθνῶν κομιζόμενοι . . . νῦν παρὰ τὴν ἡμετέραν ἁξίαν βαρβάρων ἐνίων ἥτιους ὀφθέντες καθήμεθα . . . περὶ τῆς μιᾶς ταύτης πόλεως δεδιότες, τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐστίας ἢ μόνῃ λείλειπται σωτηρία τοῖς Ἕλλησι*». Ἐκθέτων δ' ἐν συνεχείᾳ τοὺς λόγους ἔνεκα τῶν ὁποίων ἀμφιβάλλει «*περὶ τῆς τῶν Ἐσπερίων δυνάμεως*» καταλήγει, λέγων εἰς τὸν βασιλέα, ὅτι μίαν μόνην ἐλπίδα τρέφουν ἅπαντες, *σοῦ τῶν ἐλλήνων οὐκ ἄνευ θείας μοίρας νυνὶ βεβασιλευκότος, ὅψῃ γοῦν τοὺς ἡμετέρους φῶς ἐλεύθερον ὄψεσθαι*⁵.

Ἡ φρασιολογία αὕτη τοῦ Ἀργυροπούλου συμπίπτει κατὰ περιεχόμενον πρὸς τὴν φρασιολογίαν τοῦ Θεοδώρου Νέγρη.

Ὅμοιαι συνθήκαι τοῦ Γένους εἰς δύο ἐξέχοντας Ἕλληνας, τὸν Ἰωάννην Ἀργυρόπουλον καὶ τὸν Θεόδωρον Νέγρη, ἐπροκάλεσαν τὰς αὐτάς σκέψεις, μὲ μόνην διαφοράν, ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, τονίζων τὸν αἰώνιον ἀγῶνα τῶν ἐλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων, τὰς σκέψεις του ἀπηύθυνε πρὸς τὸν βασιλέα ὑπαινισσόμενος τὴν «*ἀδυναμίαν τῶν Ἐσπερίων*» ἔναντι τοῦ Ἀσιάτου, ὁ δὲ Θεόδωρος Νέγρης ἐπικαλούμενος τὸ αὐτὸ ἱστορικὸν γεγονός, τὸν αἰώνιον ἀγῶνα τῶν ἐλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀπευθύνει τὰς σκέψεις του πρὸς τὴν Δύσιν, οὐχὶ ἀπλῶς καὶ μό-

⁵ Δάμπρον, Ἀργυροπούλεια (1910) 45, 47.

νον, διότι αὕτη εἶναι ἤδη ἰσχυροτέρα τοῦ «Βαρβάρου», ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπό-
χρεων ἔναντι ἀνθρώπων, οἵτινες, χάριν αὐτῆς, τελοῦν εἰς αἰώνιον πόλε-
μον κατὰ «τοῦ Βαρβάρου».

Τὸ ἔτος 1453 εἶναι μοιραῖον ὄχι μόνον διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ
καὶ διὰ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ οἱ Ἕλληνες μαζί με τὸν βασιλέα των πίπτουν μα-
χόμενοι ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης. Ἡ φράσις αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς ἐμέ. Τὴν ἔγρα-
ψαν τὸ 1919 καθηγηταὶ τοῦ δικαίου εἰς γερμανικὸν πανεπιστήμιον, βιο-
γραφοῦντες Ἕλληνα ἐκ Κερκύρας εὐγενῆ, μεταναστεύσαντα κατὰ τὸν
15ον αἰῶνα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐξελιχθέντα εἰς διάσημον νομομαθῆ.
Πρόγονος τοῦ ἀνδρὸς τούτου, γράφουν οἱ γερμανοὶ καθηγηταὶ τοῦ δι-
καίου, ἔπεσαν εἰς τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαχόμενος μετὰ τὸν
βασιλέα του ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης⁶.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1453, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔπεσαν οἱ Ἕλληνες μα-
χόμενοι ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης, ἐφευρίσκεται ἡ τυπογραφία. Πεντήκοντα ἔτη
ἐνωρίτερον, τὸ 1403, ἡ τυπογραφικὴ τέχνη εἶχεν ἐφευρεθῆ εἰς τὴν Κο-
ρέαν. Ἐὰν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ τυπογραφικὴ τέχνη ἐφευρίσκετο κατὰ
τὸ ἔτος αὐτό, τὸ 1403, ποία θὰ ἦτο ἡ τύχη τῆς Εὐρώπης; Τὸ ἐρώ-
τημα τοῦτο θέτει ὁ Κοραῖς, καὶ φυσικά, αὐτὸς δίδει τὴν ἀπάντησιν.
Ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὴν πνευματικὴν ἀνθησιν, ἥτις ἐσημειώθη εἰς τὸ Βυ-
ζάντιον κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα, πρόδρομον καὶ προάγγελον τῆς
Εὐρωπαϊκῆς Ἀναγεννήσεως, γράφει:

*«Εἰς τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα (ὅτε εὐρέθη καὶ ἡ τυπογραφία καὶ ἤρ-
χισε νὰ κινῆται πρὸς βελτίωσιν καὶ ἡ Ἰταλία) φαίνεται, ἀληθῶς, ὅτι ἔγινεν ὄχι
ἐνκαταφρόνητος ἀναλαμπὴ τοῦ χωσμένου πυρός, ἡ ὁποία ἤθελεν ἀνάψει ἐξ ἅπαν-
τος τὴν αὐτὴν φλόγα, τὴν ὁποίαν ἄναψε καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἂν ἡ
Ἀλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἔφθανε νὰ τὴν καταχώσει πάλιν... ὡς τό-
σον εἶναι τῶν πιθανῶν πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἀναλαμπὴ αὕτη ἦτο τόσον σφοδρά,
ὥστε ἂν ἐγίνετο μίαν ἑκατονταετηρίδα ἀρχήτερον, ἢ ἂν οἱ Τοῦρκοι ἤρχοντο μίαν
ἑκατονταετηρίδα βραδύτερον, τὸ γένος ἤθελε καὶ τὴν βασιλείαν φυλάξειν, καὶ ἀκο-
λουθήσει τὴν αὐτὴν ὁδὸν εἰς τὸ βέλτιον τῶν λοιπῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ τυ-
πογραφία λοιπόν, πληθύνουσα τὰ βιβλία, ἤθελεν ἀνάψει τὸ πῦρ εἰς πυρκαϊάν⁷».*

Ταῦτα εἶναι ὑποθέσεις. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες μαζί με

⁶ Kantorowicz - Schulz, Thomas Diplovatatus (1919) 1.

⁷ Ἰακ. Ρώτα, Ἀπάνθισμα ἐπιστολῶν Ἀδ. Κοραῖ (1839) 125.

τὸν βασιλέα των ἔπесαν. Συσπειρωθὲν ἔκτοτε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος περὶ τὸν Πατριάρχην, ταυτίσαν ἔτι μᾶλλον ἀδιαχωρίστως ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν, δι' αὐτῆς δὲ καὶ τῆς Ἑξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου, διατηροῦν ἀρραγῇ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ, ὑπέμενε καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἐπερίμενε τὴν κατάλληλον στιγμήν, διὰ νὰ ὀρθωθῇ καὶ πάλιν, πιστὸν εἰς τὴν «πάτριον» φωνὴν «τὸν Βάρβαρον νὰ καταπολεμῇ καὶ τὴν Πατρίδα ν' ἀπελευθερώσῃ».

Οἱ αἰῶνες οὗτοι τοῦ ἑλληνικοῦ μαρτυρίου εἶναι ἀκριβῶς οἱ αἰῶνες καθ' οὓς μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν καὶ τὸν ἐκρωμαϊσμόν ἐπέρχεται ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ συμπληροῦται ἡ ἐξέλιξις ἡ καταλήξασα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς σημερινῆς Εὐρώπης. Αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ δραματικὸν στοιχεῖον. Ὁ μὲν ἑλληνικὸς λαὸς μαρτυρεῖ ὑπὸ τὸν Ἀσιάτην, τὸ δὲ ἑλληνικὸν πνεῦμα κατακτᾷ τὴν Εὐρώπην καὶ προσδίδει εἰς αὐτὴν τὴν ὀριστικὴν σημερινὴν της μορφήν.

Καὶ πράγματι.

Τὰ βάρβαρα γερμανικὰ φύλα συσσωρευθέντα εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, κατὰ τὴν ψυχροτάτην νύκτα τῆς 31 Δεκεμβρίου τοῦ 406, ἐκβιάζουσι τὸν διάπλουν καὶ ἐπερχόμενα εἰς ἀνεξάντλητα κύματα πλημμυρίζουσι τὰς γαλατικὰς πεδιάδας, καταλύοντα μετ' ὀλίγα ἔτη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος. Ἐχρειάσθησαν ἑξ αἰῶνες διὰ νὰ συντελεσθῇ ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν βαρβάρων. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους τὸ χειρόγραφον τῆς Ἰουστινιανείου κωδικοποιήσεως, ὅπερ γραφέν ὑπὸ ἑλλήνων ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν Ἰταλίαν, ἦτο θαμμένον καὶ ἄγνωστον. Ἀνευρίσκεται κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα καὶ ἀμέσως θεμελιούται ἰδίᾳ ἐπιστήμη ἐξελιχθεῖσα εἰς τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην τοῦ δικαίου. Διὰ τῆς ἐπιστήμης ταύτης τὸ ἑλληνορωμαϊκὸν δίκαιον κατέκτησε τὴν Εὐρώπην καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐκχριστιανισμόν ἠκολούθησεν ὁ ἐκρωμαϊσμός τῶν βαρβάρων. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους καθ' οὓς συνετελεῖτο ὁ ἐκχριστιανισμὸς καὶ ὁ ἐκρωμαϊσμός τῶν βαρβάρων, μόνον ἐξ ἀκοῆς ἐγνώριζον οὗτοι τοὺς ἑλληνικοὺς θησαυρούς. Graeca sunt non leguntur. Ἐπρεπε νὰ πέσῃ τὸ Βυζάντιον, νὰ μεταναστεύσουν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Δύσιν, νὰ προκαλέσουν τὴν γνωστὴν κίνησιν ὑπὸ τὸν ὄρον Renaissance ἢ Humanismus, ἥτις ἤγαγεν εἰς τὸν ἐξελληνισμόν τῶν βαρβάρων. Καθ' οὓς χρόνους, λοιπόν, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διήρχετο τὴν σκληροτέραν του δοκιμασίαν, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα διέπνεεν, ἐδρόσιζεν, ἀνε-

γέννα καὶ ἐξηνθρώπιζε τὴν Εὐρώπην. Λέγει ὁ Mommsen, ὅτι, ἐὰν ἡ Ρώμη δὲν κατέσκαπτε τὴν Καρχηδόνα, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡ σημερινὴ Εὐρώπη. Ἄλλ' ἐὰν οἱ Ἕλληνες δὲν παρελάμβανον εἰς τὰς χεῖράς των τὴν Ρώμην καὶ κωδικοποιούντες τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον, θεμελιούντες δογματικῶς τὸν χριστιανισμόν, διαφυλάττοντες τοὺς ἐλληνικοὺς θησαυροὺς, καί, τὸ σπουδαιότερον, συγκρατοῦντες τὸν Ἀσιάτην μακρὰν τῆς Εὐρώπης, μέχρις οὗτο ἐκχριστιανιζόμενοι, ἐκρωμαϊζόμενοι καὶ ἐξελληνιζόμενοι ἀποβαρβαρωθοῦν καὶ ἐξανθρωπισθοῦν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς αὐτὴν λαοί, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡ σημερινὴ Εὐρώπη.

Καὶ ἐν τούτοις, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ εὐρωπαῖκοι λαοὶ δὲν εἶχον ἀκόμη συνείδησιν, ὅτι πιστεύοντες εἰς Χριστόν, συμβιούντες κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ δικαίου, σκεπτόμενοι ἑλληνιστί, ἀποτελοῦν πνευματικὴν ἐνότητα. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις. Τὸ 1663 οἱ Τούρκοι κατέκλυσαν τὰς οὐγγρικὰς πεδιάδας βαδίζοντες πρὸς τὴν Βιέννην. Συγκίνησις μεγάλη κατέλαβε τοὺς εὐρωπαίκοὺς λαούς. Le roi très-chrétien σπεύδει νὰ ἐξαγγείλῃ, ὅτι ἐπὶ κεφαλῇ στρατιάς, διαβαίνων τὴν Νότιον Γερμανίαν, βαδίζει ἐν ὀνόματι τῆς Χριστιανωσύνης, διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἀπίστους. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ ἀπαντᾷ ἀμέσως ἐπὶ λέξει: «Προτιμώτερον νὰ ζήσωμεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Τούρκων παρὰ νὰ πέσωμεν εἰς τὴν δουλείαν τῶν Γάλλων» (Plutôt vivre protégés des Turcs que dans la servitude de la France)⁸. Ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης δὲν ἦτο ἁπλῶς ἡ διάφορος τῆς πρὸ δύο αἰώνων, ὅτε Λουκάς ὁ Νοταρᾶς ἀνεφώνει: *κρειντότερόν ἐστιν ἰδεῖναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φασιόλιον βασιλεῦον τούρκων ἢ καλύπτραν λατινικήν*. Ἐπέπρωτο νὰ σώσῃ τὴν Εὐρώπην ὁ πολωνὸς Sobieski ἐκδιώκων τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Βιέννης. Καὶ ναὶ μὲν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς νίκης ταύτης οἱ Εὐρωπαῖκοι λαοὶ ἠνώθησαν εἰς «ἱερὸν Σύνδεσμον» ἀπὸ τῆς Σουηδίας μέχρι τῆς Μεσογείου, διὰ νὰ ἐκδιώξουν «τοὺς ἀπίστους» ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ τοῦ ἀγῶνος τεθέντος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Βενετίας, μόνον ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος.

Ἡ διὰ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ, ἐκρωμαϊσμοῦ καὶ ἐξελληνισμοῦ βαθμιαίως συντελουμένη ἐκπολίτισις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, βαίνει συγχρόνως καὶ παραλλήλως πρὸς ἐθνολογικὸν αὐτῶν διαφορισμόν. Μετὰ τὰς ἐν ἔτει 841 συνομολογηθείσας γνωστὰς συνθήκας τοῦ Verdun, ἀρχίζει ὁ

⁸ André, Louis XIV et l'Europe (1950) 78.

διαχωρισμός τῶν βαρβάρων εἰς ἐθνότητας, οὕτως ὥστε ἐνῶ ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν τὴν αὐτὴν πίστιν, συμβιβάζονται ὑπὸ τὸ αὐτὸ δίκαιον, σκέπτονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν τούτοις βαθμιαίως ἐπέρχεται κατὰ τμησὶς αὐτῶν εἰς ὁμάδας, ἐκάστη τῶν ὁποίων διαμορφώνει ἰδίαν γλῶσσαν, ἰδίαν ἱστορικὴν παράδοσιν, ἰδίαν ἐθνικὴν συνείδησιν, ἴδια ἥθη, καὶ δυνάμει τῶν στοιχείων τούτων, συναισθάνεται ἐαυτήν, ὡς συνιστώσαν χωριστὴν αὐτοτελὴ προσωπικότητα. Αἱ ἐθνότητες αὗται, ἐφ' ὅσον ὁ μονάρχης συνεκέντρου ἀπάσας τὰς ἐξουσίας ἐξ ἰδίου δικαίου, ἐφ' ὅσον ὁ μονάρχης «εἶχεν ἐν ἐαυτῷ καὶ ἐξ ἐαυτοῦ τὴν ἀρχήν», κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Hegel⁹, δὲν ἐνεφανίζοντο ἀνταγωνιζόμεναι ἀλλήλας. Ἀπ' ἐναντίας, ὑφιστάμεναι συγκίνησιν ἐκ καθολικῶν ἰδεῶν, κυρίως ἐκ τῆς χριστιανικῆς ἰδέας, κατέβαλλον κοινὰς προσπάθειας διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν¹⁰. Ἀπλῶς διὰ νὰ κατανοηθῇ τὸ πρᾶγμα κρίνω σκόπιμον νὰ σημειώσω δύο γεγονότα. Τὸ ἓν εἶναι ἡ περίεργος προσωπικότης τοῦ γάλλου νομικοῦ Du Moulin (Molinaeus), ὅστις, κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, ἐδικηγόρησεν εἰς τὸ Parlement τοῦ Châtelet, ἐδίδασκεν εἰς τὸ Στρασβούργον, εἰς τὸ Tübingen εἰς τὸ Monbeliard, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Châtelet, αὐτοτιτλοφορούμενος *“Jurisconsultus Franciae et Germaniae”*. Τὸ ἕτερον εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς Σχολῆς τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἣτις προσέδωκεν ὁμοιομορφίαν εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, καὶ ἐδημιούργησεν εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τὴν παραίσθησιν, ὅτι νομοθετοῦν διὰ τὴν Ἀνθρωπότητα.

Περὶ τὸ τέλος ὅμως τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἡ Ἀμερικανικὴ καὶ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἀντιμέτωπον τοῦ μονάρχου τάσσουν τὸν «λαόν». Ἀλλὰ τί ἐστὶ «λαός»; «Λαός» εἶναι τὸ ἔθνος. Ὁ μονάρχης δὲν ἔχει ἐξουσίας ἐξ ἐαυτοῦ. Ἀπασαὶ αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ ἔθνους. Διὰ νὰ πηγάζουν ὅμως αἱ ἐξουσίαι ἐκ τοῦ ἔθνους, κατ' ἀνάγκην ἐκάστη ἐθνότης πρέπει νὰ συγκροτηθῇ εἰς αὐθύπαρκτον καὶ κυρίαρχον Πολιτεῖαν.

Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων.

Ἐν πλήρει συνειδήσει τῆς νέας ταύτης ἀρχῆς ὁ Κοραῆς ἐμφανίζεται τὸ 1803, ἐνώπιον τῆς ἐν Παρισίοις τότε συσταθείσης Société des Observateurs de l'Homme καὶ εἰς Συνέλευσιν αὐτῆς ἐν ὁλομελείᾳ ἀναγινώ-

⁹ Hegel's, Grundlinien der Philosophie des Rechts (2α ἔκδ. ὑπὸ Gans, 1840) § 279, σελ. 359.

¹⁰ Koschaker, Europa und das römische Recht (1947) 47.

σκει Mémoire sur l'état actuel de la civilisation de la Grèce, υποστηρίζων ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ αἰώνων εὐρίσκεται εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τοὺς Τούρκους, ὡς ἐκ τοῦ ὁποῖου εἶναι prisonnier de guerre et non esclave.

Τὴν κροῦσιν ταύτην τοῦ Κοραῖ ἠκολούθησεν ἡ ἔκρηξις τοῦ 1821.

Παρ' ὅλην τὴν ἐκ τῶν ναπολεοντείων πολέμων κόπωσιν, ἡ ἐπανεμφάνισις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μὲ ὑπεράνθρωπον ὁρμὴν καταπολεμοῦντος τὸν «*Βάρβαρον*», καθ' ἃ ἔχει «*πάτριον*», ἐξέπληξε καὶ συνεκίνησε τόσον, ὥστε νὰ ξεσπᾷ τὸ ρεῦμα ἐκεῖνο τοῦ «φιλελληνισμοῦ», ὅστις ἐξεχύθη εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ νεαρὰν Συμπολιτείαν.

Ἐπιτραπήτω μοι νὰ φρονῶ, ὅτι ὁ «φιλελληνισμός» οὗτος δὲν ἦτο ἀπλὴ ἐκδήλωσις συμπαθείας πρὸς ἓνα ἱστορικὸν λαόν, ἔχουσα τὰς ρίζας της, καθ' ἃ λέγεται, εἰς τὸν Humanismus. Ὁ «φιλελληνισμός» ἔχει οὐσιαστικώτερον περιεχόμενον.

Ἡ ἐξόρμησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν «*Ἀσιατῶν*» ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν νὰ καταστῇ συνειδητὸν εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ὅτι, παρὰ τὸν διαχωρισμὸν αὐτῶν εἰς ἐθνότητας, ἐν τούτοις συνιστοῦν πνευματικὴν ἐνότητα συμπαγῇ θεμελιουμένην εἰς τὴν Ἠθικὴν, ἥτις ἐκηρύχθη ἀπὸ τοῦ Ὁρους τῶν Ἑλαιῶν, εἰς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς θεωρεῖν, οἷος ἀνεπτύχθη ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ δικαίου οἷα διεμορφώθη παρὰ τὸ Καπιτώλιον, ὡς καὶ ὅτι ἡ πνευματικὴ αὕτη ἐνότης πολέμιον ἔχει τὴν ἀσιατικὴν νοοτροπίαν, τῆς ὁποίας συνεπῶς, οἱ τότε φορεῖς οὐδεμίαν θέσιν ἔχουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ γεωγραφικὸς καὶ ἐννοιολογικὸς οὗτος διαχωρισμὸς τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Ἀσίας, ἐάν, εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας κατέστη συνειδητὸς μόνον ὅταν εἶδον τὸν Ἀσιάτην εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐάν εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἰδέαν λανθάνον ἑλληνικὸν ἐθνικὸν συναίσθημα, ἦλθεν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, μόνον ὅταν ὁ Ἀσιάτης διαβάς καὶ πάλιν τὸν Ἑλλησποντον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰς τοὺς ἐκπολιτισθέντας εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ὁ ἐννοιολογικὸς διαχωρισμὸς μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας κατέστη συνειδητὸς τότε τὸ πρῶτον, ὅταν ἤκουσαν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξηγέρθησαν, λέγοντες εἰς τὸν μετὰ τὴν ἡττὰν τῆς Βιέννης καὶ τὴν συνθήκην τοῦ Passarowitz (1718) παλίσυρτον πρὸς τὰ Βαλκάνια Ἀσιάτην, ὅτι πρέπει καὶ ταῦτα νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν. Μόνον οὕτω εὐρίσκει ἐξήγησιν καὶ δικαιολογίαν τὸ γεγονὸς, ὅτι ἅπαντες

οί εὐρωπαϊκοί λαοί, παρὰ τὰς ἐθνολογικὰς τῶν διαφορὰς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν κυβερνώντων αὐτοῦς, ἔσπευσαν αὐθορμήτως συμπαραστάται ὑπὸ ἑνιαῖον πνεῦμα καὶ συναγωνισταὶ τοῦ λαοῦ, ὅστις ὅπως τὸ 1453, οὕτω καὶ κατὰ τὸ 1821, ἐμάχετο ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης. Ὁ «Φιλελληνισμός» εἶχεν οὐσιαστικὸν περιεχόμενον, καὶ δὲν ἦτο φαινόμενον αἰωρούμενον εἰς τὸν κόσμον τοῦ ρωμαντισμοῦ καὶ τοῦ συναισθηματος. Ὁ ὁμόθυμος καὶ αὐθόρμητος οὗτος συναγερμὸς ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τοῦ Ἀσιατοῦ, ἐπιτραπήτω μοι νὰ φρονῶ, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ιδέας.

Ἡ ἰδέα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος δὲν εἶναι τὸ μόνον εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν ἐλλήνων συνέπεσεν εἰς χρόνον, καθ' ὃν αἱ μὲν Εὐρωπαϊκαὶ ναυτικαὶ δυνάμεις εἶχον συμπληρώσει τὴν κατάληψιν τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἀμερικανικῶν ἐδαφῶν καὶ διεμόρφωσαν αὐτὸν εἰς «ἐσωτερικὴν τῶν θάλασσαν», οἱ δὲ ρώσσοι, κατὰ τὴν βαθμιαίαν ἐπέκτασίν των πρὸς Ἀνατολάς, δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Βορείου Ἀσίας, ἀλλὰ διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν Ἠπειρον, κατέλαβον καὶ τὴν Ἀλάσκαν. Ἡ κυριαρχία τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τῶν Ὠκεανῶν καὶ ἡ κυριαρχία τῶν ρώσσων ἐπὶ τοῦ ἀσιατικοῦ χερσαίου ὄγκου, ὡς ἀντίθετοι ροπαί, σημεῖον ἐπαφῆς ἔχουν τὸ μαρμαῖρον Αἰγαῖον, ἅλα μαρμαρέην, ὅπως ὀνομάζει τὸ Αἰγαῖον ὁ Ὅμηρος.

Ἐμφανιζόμενοι, συνεπῶς, οἱ Ἕλληνες ἐκδιώκοντες ἀπὸ τῆς Εὐρώπης τὸν «Βάρβαρον» καὶ δημιουργοῦντες κράτος ἔχον τὸ Αἰγαῖον ὡς «ἐσωτερικὴν θάλασσαν», ἐπεχείρουν πρᾶξιν παγκοσμίου σημασίας. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς χρόνους «αἱ Σύσπονδοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀρκτώας Ἀμερικῆς», ὅπως ἀπεκάλουν τὰς Η.Π.Α. οἱ ἄνδρες τοῦ 1821, ἐπιχειροῦν πρᾶξιν παγκοσμίου ὡσαύτως σημασίας, ἣτις ἀπετέλεσε καὶ τὸ εἰσιτήριο, δυνάμει τοῦ ὁποῖου εἰσῆλθον εἰς τὴν χορείαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Canning διὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Πρεσβευτοῦ τῶν Η. Π. Α. Ριχάρδου Rusch, ὑπέβαλεν εἰς τὸν Πρόεδρον Monroe τὴν πρότασιν, ὅπως αἱ Η. Π. καὶ ἡ Μ. Βρεταννία προβοῦν εἰς κοινὴν δῆλωσιν στηρίζουσιν τὴν Ἀνεξαρτησίαν τῶν Νοτιο-Ἀμερικανικῶν Πολιτειῶν, ὅχι μόνον ἔναντι τῶν Μητροπόλεων Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας, ἀλλὰ καὶ ἔναντι τῶν εὐρωπαϊκῶν Πολιτειῶν. Ὁ Πρόεδρος

Monroe τὸ ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1823 σημείωμα τοῦ Γεωργίου Canning διέβιβασεν εἰς τὸν ἐλληνομαθῆ Thomas Jefferson, ζητῶν τὴν γνώμην του. Ὁ Jefferson ἀπήντησεν διὰ τῆς ἀπὸ 24 Ὀκτωβρίου 1823 ἐπιστολῆς συμβουλευόν τὸν Monroe ν' ἀποδεχθῇ τὴν πρότασιν γράφων, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὰ ἑξῆς: «*Ἡ Μεγάλη Βρεταννία εἶναι τὸ μόνον ἔθνος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ μᾶς κάμῃ κακόν. Ἐὰν ὅμως τὸ ἔχομεν εἰς τὸ πλευρόν μας, οὐδὲν ἔχομεν νὰ φοβηθῶμεν εἰς τὸν κόσμον. Συνεπῶς πρέπει νὰ συνδεθῶμεν μὲ τὴν Ἀγγλίαν διὰ φιλίας σταθερᾶς καὶ ὅσον τὸ δυνατόν ἐγκαρδίον*¹¹».

Μετὰ μακρὰς ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ συζητήσεις καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν κατὰ τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1823 ὑπὸ μορφήν τελεσιγράφου δήλωσιν τοῦ Canning πρὸς τὸν γάλλον ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴν Polignac, ὅτι οὐδεμία διάσκεψις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Πολιτειῶν δύναται νὰ συνέλθῃ πρὸς ρύθμισιν τῶν Νοτιο-Ἀμερικανικῶν πραγμάτων, ἐὰν δὲν συμμετάσχουν καὶ αἱ Η.Π.Α., ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ σημείωμα τοῦ Canning ἐξαγγελθῇ ἐπισήμως διὰ τοῦ ἐτησίου Διαγγέλματος τοῦ Προέδρου πρὸς τὸ Κογκρέσσον¹². Ὁ Πρόεδρος Monroe ἐξήγγειλε τότε διὰ τοῦ ἀπὸ 2 Δεκεμβρίου 1823 Διαγγέλματος πρὸς τὸ Κογκρέσσον, τὸ περίφημον φερώνυμον Δόγμα.

Τοιοιουτρόπως, καθ' οὓς χρόνους ἐπανεμφανίζεται τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸ προσκήνιον τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς σκηνῆς, ἀναλαμβάνον τὰς πατροπαραδότους εὐθύνας τοῦ φρουροῦ τῆς Εὐρώπης, κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς χρόνους ἐμφανίζονται καὶ αἱ Η.Π.Α. ὡς Μεγάλη Δύναμις, ἐξαγγέλλουσα τὸ Δόγμα, ὅπερ, ἔναντι μὲν τῆς Ρωσσίας εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον νὰ ἐκτοπισθῇ αὕτη τῆς ἀμερικανικῆς Ἡπείρου ἐκκενοῦσα τὴν Ἀλάσκαν, ἔναντι δὲ τῆς Ἀγγλίας, ἐφηρμόσθη ὑπὸ πνεῦμα, ὥστε αἱ μεταξύ των διαφοραὶ νὰ συζητοῦνται καὶ νὰ λύωνται, καθ' ἃ παρατηρήθῃ, ὡς ἀπλᾶι disputes de famille, νὰ ἐπέλθῃ δὲ καὶ προσέγγισις τῶν Ὁκεανίων τούτων Δυνάμεων τοιαύτη, ὥστε ὁ μὲν Ἀτλαντικὸς νὰ ἀποτελέσῃ τὴν «ἐσωτερικὴν των θάλασσαν» καὶ τὴν προέκτασιν τῆς Μεσογείου, τὰ δὲ σύνορά των νὰ μετατοπισθοῦν εἰς τὰ ἐδάφη ἔνθα ὑψοῦται τὸ οὕτω κληθὲν «σιδηροῦν παραπέτασμα» καὶ τὰ ὁποῖα σύνορα, κατὰ περίεργον σύμπτωσιν, καθωρίσθησαν διὰ τῶν συμφωνιῶν τῆς Γιάλτας, εἰς τὰ αὐτὰ σημεία, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσημειοῦντο καὶ τὰ σύνορα

¹¹ Foner, Basic Writings of Thomas Jefferson (1944) 785 ἔνθα ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς.

¹² Ὁρα S. F. Bemis, A. diplomatic History of the United States (1905) 204/205.

της Αυτοκρατορίας εἰς τὴν ὁποίαν ἦνωσε τοὺς ἡμιβαρβάρους ἀκόμη προγόνους τῶν σημερινῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, Κάρολος ὁ Μέγας. Ἦδη πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν, ἀρχομένου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ὁ ναύαρχος Mahan, ὁ ἐγκυρότερος θεωρητικὸς τοῦ ἀμερικανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ἔγραφεν, ὅτι ἡ ἐλαστικότης καὶ ἡ εὐκαμψία μὲ τὰς ὁποίας ἐφηρμόσθη τὸ Δόγμα Monroe, κατέστησαν αὐτὸ ζῶσαν δύναμιν, ἥτις ἦνωσεν τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν εἰς ἐνότητα ἀποτελοῦσαν «ὅσιν πολιτισμοῦ εἰς τὸ μέσον μιᾶς βαρβάρου ἐρήμου». Ἡ ἐνοτης αὕτη «*Εὐρώπη - Ἀμερικὴ*» εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχίσῃ τὴν ρωμαϊκὴν παράδοσιν. Ἡ Ρώμη—ἐξακολουθεῖ ὁ ναύαρχος Mahan—μουῖσα εἰς τὸν πολιτισμὸν τοὺς βαρβάρους λαοὺς, οἵτινες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅχι μόνον μᾶς ἐξοικονόμησεν ὅλον τὸν χρόνον, ὅστις ἀπηρεῖτο διὰ νὰ κρατηθῇ μακρὰν τῆς Εὐρώπης ἡ Ἀνατολή, ἀλλὰ συγχρόνως μᾶς ὑπέδειξεν, ὅτι αἱ δύο Ἠπειροὶ τοῦ αὐτοῦ πολιτισμοῦ, ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀμερικὴ, καθήκον ἔχουν νὰ συνδεθοῦν στενότερα καὶ νὰ προτρέξουν εἰς ὅλας τὰς μορφὰς τῆς ἰσχύος, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν σωτηρίαν τῆς λευκῆς φυλῆς¹³.

Συμφώνως πρὸς ταῦτα, δὲν εἶναι παράτολμον ἐὰν λεχθῇ, ὅτι ἡ ἀπὸ 18 Ἀπριλίου 1823 Διακήρυξις τῆς ἐν Ἀστρεὶ Συνελεύσεως ἀπευθυνομένη πρὸς τὴν «*ὑφήλιον*» καὶ χαρακτηρίζουσα τὸν Ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων ὡς τὴν συνέχειαν τοῦ προαιωνίου πολέμου τὸν ὁποῖον οὔτοι ἐν ὀνόματι τῆς Εὐρώπης, διεξάγουν κατὰ τοῦ Ἀσιάτου, ἐκ παραλλήλου δὲ καὶ τὸ ἀπὸ 2 Δεκεμβρίου 1823 Διάγγελμα τοῦ Προέδρου Monroe πρὸς τὸ Κογκρέσσον, δυνάμει τοῦ ὁποῖου ὁ Ἀτλαντικὸς κατέληξεν εἰς προέκτασιν τῆς Μεσογείου καὶ εἰς «ἐσωτερικὴν θάλασσαν» τῶν Ὠκεανίων Δυνάμεων, ἀποτελοῦν τὰς ἀπαρχὰς τῆς κρίσεως, τὴν ὁποίαν διέρχεται σήμερον ἡ προαιωνία μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἀντίθεσις. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐνισχύει σπουδαῖον καὶ χαρακτηριστικὸν γεγονός. Τὸ Σχέδιον τοῦ πρὸς τὸ Κογκρέσσον Διαγγέλματος συνέταξεν αὐτὸς οὗτος ὁ Πρόεδρος Monroe. Εἰς τὸ Σχέδιον τοῦτο παρενέβαλεν οὗτος ρήτραν, καθ' ἣν αἱ Η.Π.Α., ὅχι μόνον ἀνεγνώριζαν ρητῶς τοὺς ἐν ἐπαναστάσει Ἑλληνας, ὡς ἀποτελοῦντας αὐτοτελὴ κυρίαρχον Πολιτείαν, ἀλλ' ἀπηυθύνετο καὶ σύστασις πρὸς τὸ Κογκρέσσον, ὅπως ἀποσταλῇ ἀμέσως πρεσβευτὴς πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἡ ρήτρά αὕτη, ἐπιμονῇ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Adams, ἀπηλείφθη¹⁴. Ἀλλὰ δὲν χάνει, ἔνεκα τούτου,

¹³ Mahan, *Le salut de la Race Blanche et l'empire des mers* (γαλλ. μετ. 1905).

¹⁴ Perkins, *A History of the Monroe Doctrine* (1943) 43. Cresson, James Monroe

τὴν σημασίαν τῆς. Γενικῶς μὲν φανερώνει τὴν προοπτικὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζονται αἱ Η. Π. Α. ὡς Μεγάλῃ Δύναμει, εἰδικῶς δὲ ἔναντι ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, ἀποτελεῖ ἡ φράσις αὕτη τὸ προφητικὸν μήνυμα τῶν ἀγῶνων τοὺς ὁποίους Ἑλληνες καὶ Ἀμερικανοὶ διεξάγουσιν σήμερον ἀπὸ κοινοῦ ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης καὶ κατὰ τοῦ Ἀσιάτου.

Οὐδὲ διέφευγε τοὺς ἄνδρας τῆς Β' Ἐθνικῆς ἐν Ἀστρεὶ Συνελεύσεως ἡ προαιωνία αὕτη μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἀντίθεσις. Λέγοντες οὗτοι, ὅτι οἱ Ἑλληνες πάτριον ἔχουσιν νὰ καταπολεμοῦν τὸν «*Bárbaron*», ὡς «*Bárbaron*» δὲν ἐννοοῦν τὸν Τοῦρκον. Ἐννοοῦν τὸν Κόσμον τῆς Ἀσίας, ἀδιαφόρως τίς εἶναι ὁ ἐκάστοτε φορεὺς τῆς νοοτροπίας αὐτοῦ.

Οἱ Ἑλληνες τοῦ Βυζαντίου, ὅταν εἶδον συμπυκνούμενα ὑπεράνω τῆς Βαγδάτης τὰ πρῶτα σύννεφα, προμηνύματα τῆς ἐπερχομένης ἀσιατικῆς θυέλλης, ἔσπευσαν εἰς Aix-la Chapelle, καὶ ἀνεγνώρισαν Κάρολον τὸν Μέγαν, ὡς Αὐτοκράτορα τῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ ἐνωθείσης Εὐρώπης. Εἰς ἀνάλογον ἐνέργειαν προέβησαν καὶ οἱ Ἑλληνες τοῦ 1821. Πολεμοῦν μὲν τὸν Τοῦρκον, ἀλλ' ἔχοντες σαφῆ τὴν ἔννοιαν τῆς Εὐρώπης, μὲ ὁξυδέρκειαν μεγάλην βλέπουν, ὅτι ὁ κατὰ τῆς Εὐρώπης Ἀσιατικὸς κίνδυνος ἐγκυμονεῖται ἤδη βορειότερον εἰς τὴν μυστηριώδη σιωπὴν καὶ τὴν καταθλίβουσαν μονοτονίαν τῆς στέππας. Σπεύδουσιν ἀμέσως καὶ δηλώνουν ἀρμοδίως, ὅτι ὀργανούμενοι εἰς Κράτος ἀναλαμβάνουσιν καὶ πάλιν ἀκεραίας τὰς ἐκ παραδόσεως εὐθύνας.

«*Ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης θὰ εἶναι βεβαίως σύμφωνος πρὸς τὴν γνώμην μου καθ' ἣν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἀποσυρμένη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ μὴ ἐξασθενοῦσα ἐκ τῶν συνεχῶν ἐξεγέρσεων τῶν Ἑλλήνων. . . ἡ καθυπόταξις τῶν ὁποίων οὐδέποτε ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα συνθήκης ἢ ἄλλης πράξεως νομιμοποιούσης τὴν τουρκικὴν ἐπ' αὐτῶν δεσποτείαν, θ' ἀποκτήσῃ ἰσχὺν μεγαλειτέραν ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἔχει ὑπὸ τὴν παροῦσαν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων. Θὰ εἶναι ἐπίσης ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης, σύμφωνος μὲ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ Ἑλλάς, θάττον βράδιον θὰ καταλήξῃ νὰ εἶναι ἡ φυσικὴ σύμμαχος τῆς Τουρκίας, ὅταν ἡ Τουρκία θὰ γνωρίσῃ καλύτερα τὰ συμφέροντά της, ὅποτε τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ Ἀγγλία ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ἑλλάς νὰ μὴ ἀποτελοῦν ἕκτοτε παρὰ μίαν μόνον Δύναμιν ἀντιμέτωπον τῆς Ρωσσίας. Μὲ μίαν λέξιν εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώ-*

(1946) 446 S. F. Bemis, A diplomatic History of the United States (1950) 208. Ὅρα καὶ Τριανταφυλλόπουλον, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 23 (1948) 117.

πης καὶ τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτοῦν τὴν δημιουργίαν ἐλληνικοῦ Κράτους ἀνεξαρτίτου καὶ ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς ¹⁵».

Τὰ προφητικὰ ταῦτα λόγια ἐπέστελλεν εἰς τὸν Canning τὴν 8 Αὐγούστου 1825, ἥτοι ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος μετὰ τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ Δόγματος Μομπρε, μία τῶν εὐγενεστέρων καὶ συμπαθεστέρων φυσιогνωμιῶν τοῦ Ἀγῶνος, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης ἔναντι τοῦ ρωσικοῦ κινδύνου ἐπιβάλλει τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ ἐλληνικοῦ Κράτους. Ἡ φρασιολογία αὕτη τοῦ Μαυροκορδάτου συμπληρῶνει τὴν φρασιολογίαν τοῦ Νέγρη, καθ' ἣν ἡ ἐλευθερία «ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους πάτριον ἔχοντας νὰ καταπολεμῶσι τὸν Βάρβαρον» καὶ εἰς ἀμφοτέρας ἀναζῇ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Πλάτωνος, τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλείου, Λέοντος τοῦ Γ', καὶ τῶν Μακεδόνων Αὐτοκρατόρων, ἀναζῇ τὸ πνεῦμα Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, οἵτινες πάντες ἐπὶ αἰῶνας ἡγωνίσθησαν διὰ νὰ κρατηθῇ ὁ Ἀσιάτης μακρὰν τῶν ἀλλοδαπῶν χωρῶν ὧν ρῆγες καὶ πρίγκηπες ἄρχουσιν, ὅπως χαρακτηρίζει τὴν δημιουργουμένην Εὐρώπην, θέλων νὰ σημάνῃ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῆς πρὸς τὰ ἐν Ἀσίᾳ βάρβαρα ἔθνη, ὁ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Κομνηνός, εἰς Νεαράν τοῦ ἔτους 1166 ¹⁶.

Τὸ Δυτικὸν τοῦτο Πνεῦμα δὲν ἦτο ἐγκλειστον εἰς τοὺς διπλωματικούς φακέλους. Ἦτο διάχυτον ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ καφενεῖου.

«Ἡ Ρωσσία δὲν χρειάζεται κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν εἰμὴ ἓν » στρατιωτικὸν κίνημα διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ Βυζάντιον . . . καὶ νὰ ὑψώσῃ » εἰς τὸν Βόσπορον τὴν σημαίαν, ἥτις θέλει κάμει ὑστερώτερα τὰ παρά- » λια τῆς Μεσογείου θαλάσσης νὰ τρέμωσιν».

Ἡ ἀρθρογραφία αὕτη ὑπάρχει εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 100 τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1826 φύλλον τῆς Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος καὶ φυσικὸν εἶναι, ὅπως σήμερον οὕτω καὶ τότε, ν' ἀπετέλεσε τὸ θέμα περὶ τὸ ὅποιον θὰ ἐστράφησαν αἱ συζητήσεις εἰς τὰ καφενεῖα καὶ τὰς στενωποὺς τοῦ Ναυπλίου.

Τὸ Δυτικὸν τοῦτο Πνεῦμα κατεῖχε καὶ τοῦ σπουδαστηρίου τὴν ἡρεμίαν.

¹⁵ Τὸ γαλλικὸν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς δημοσιεύει ὁ Ν. Δραγούμης, Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις I (2α ἔκδοσις 1874) 373. Πρβλ. Θέμις 1941, 8.

¹⁶ Zachariae, Jus Graeco-romanum III, 484.

“Όταν οί Ἕλληνες ἐμάχοντο εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἐξηνάγκαζον τὸν Ἱμπραῖμ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Τριπολιτσάν¹⁷, εἰς τὸ ἀντικρυνὸν Ναύπλιον ὁ Ἐδουάρδος Μάσσων παρέδιδε καθ’ ἐκάστην «εἰς πολυπληθὲς ἀκροατήριον» μαθήματα «Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ Ἠθικῆς Φιλοσοφίας¹⁸». Ὁ δὲ Ἀναστ. Πολυζωΐδης, τοῦ ὁποῦ το βλέμμα ἐποπτεῦει τὸ ἀκροατήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου, κλεισμένος εἰς τὸ πολιορκούμενον Μεσολόγγι, ὑποδέχεται τὰς βόμβας τοῦ Κιουταχῆ, μεταφράζων ἐν ἡρεμίᾳ καὶ δημοσιεύων ἔργα περὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος.

Τὴν ἀδυναμίαν τῆς ὕλικῆς δυνάμεως ἦν μόνην διέθετε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Δυτικοῦ Πνεύματος τὴν ὁποῖαν τοῦ ἀντέτασσεν ὁ Πολυζωΐδης, διέγνωσεν ὁ Κιουταχῆς, ὅταν, μετὰ τὸ Μεσολόγγι, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠγωνίζετο νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν. Μετὰ τὴν γνωστὴν συνάντησιν εἰς τὴν φρεγάδαν τοῦ De Rigny, ὁ Κιουταχῆς ἔστειλεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην «ταβάκον, καφὲν καὶ σάκχαριν», ὁ δὲ Καραϊσκάκης «ἀντέπεμψεν ἐν φορτίῳ οἶνου», ἀλλ’ ἡ πολιορκία παρετείνετο καὶ φαίνεται, ὅτι ἐζητήθησαν εὐθύναι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Κιουταχῆς ἀποστέλλει τὴν ἀπὸ 23 Αὐγούστου 1826 ἔκθεσιν, ἀπευθυνομένην πρὸν τὸν «βεζύρη» τῆς βούλας», ἥτις ὅμως δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην ὁ Κιουταχῆς μεταξὺ ἄλλων γράφει :

Ζωσιρόφε μου αὐθέντα

Τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς σᾶς εἶναι γνωστὸν εἶναι παλαιόθεν ὠκοδομημένον εἰς πέτρᾳ ὑψηλῇ καὶ δύσβατον· οὔτε ὑπόνομον ἐπιδέχεται οὔτε εἰς ἔφοδον ἔρχεται ἀπέχει 6 ὥρας ἀπὸ τῶν Δερβενίων τῆς Πελοποννήσου καὶ πλησιάζει εἰς τὰς νήσους· εὐρίσκεται εἰς τὴν ἄκρᾳ τῶν λοιπῶν βιλαετίων καὶ πρὸ πάντων τὸ φρούριον τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι τόπος παλαιότατος καὶ παλαιόθεν ἐκβῆκαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ τόπου πολλοὶ περιβόητοι φιλόσοφοι καὶ (ἐπειδὴ) τὰ ὁποῖα ἔχει τεχνικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἔργα προξενοῦσι θαυμασμὸν εἰς τοὺς πεπαιδευμένους Εὐρωπαίους, διὰ τοῦτο **ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τῶν ἀπίστων θεωροῦσι τὸ φρούριον τοῦτο, ὡς ἰδίαν αὐτῶν οἰκίαν** καὶ ἐπειδὴ τὸ νομίζουν ὡς **προσκυνητήριον** τόσον οἱ Εὐρωπαῖοι, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τῶν

¹⁷ Ε. Γ. Πρεβελάκη, Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἱμπραῖμ πασᾶ εἰς τὴν Ἀργολίδα (1950).

¹⁸ Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, ἀριθ. 71 τῆς 3 Ἰουλίου 1826, σελ. 284.

ἀπίστων (τῶν ὀνομαζομένων), τὸ ὑπερασπίζουσι καὶ προσπαθοῦσι νὰ μὴ ἐκβῇ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων ἀποστατῶν καὶ ἐσυμφώνησαν καὶ ὑπεσχέθησαν γενικῶς τὴν βοήθειάν των καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης¹⁹».

«Προσκυνητήριον τῶν Εὐρωπαίων» καὶ ἰδία αὐτῶν οἰκία ἢ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὡς «προσκυνητήριον ὅλων τῶν ἐθνῶν τῶν ἀπίστων» τὴν «ὑπερασπίζουσιν οἱ Ἕλληνες καὶ προσπαθοῦσι νὰ μὴν ἐκβῇ τῶν χειρῶν των».

Ἐπέπρωτο τὰ λογία τοῦ Κιουταχῆ ἀκριβῶς τὰ αὐτά, κατὰ τε τὸ γράμμα καὶ τὸ πνευμά των, νὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ 125 ἔτη, τὸ 1950, ἐπιφανὲς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ἡ Δύσις διὰ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν παροῦσαν πίεσιν τῆς Ἀσίας, λέγει ὁ ἐπιφανὴς Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς, πρέπει ν' ἀναβαπτισθῇ εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, τὸ ἀναβάπτισμα δὲ τοῦτο θὰ ἦτο ἀτελές, ἐὰν δὲν συνεπληροῦτο μ' ἓνα *pélégrinage*, μ' ἓνα προσκύνημα à ces lieux significatifs pour l'âme où s'est formée notre civilisation. Οἱ Δυτικοὶ πρέπει νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸν Καύκασον, ἀναζητοῦντες τὸν βράχον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐμαρτύρησεν ὁ Προμηθεύς, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπισκεπτόμενοι τοὺς τόπους ἔνθα ἤθλησεν ὁ Ἡρακλῆς. L'Acropole serait le centre du voyage, et chacun, dans cette patrie intellectuelle, ἢ ἰδία αὐτῶν οἰκία, ὅπως λέγει ὁ Κιουταχῆς, referait la prière de Renan²⁰.

Ὁ γάλλος Ἀκαδημαϊκός, δὲν λέγει παρὰ ὅ,τι, κατ' ἀντίθετον φoράν, εἶπεν ὁ Κιουταχῆς. Ἡ Εὐρώπη διὰ νὰ σωθῇ, πρέπει νὰ ἐξοπλισθῇ μὲ τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ πανευρωπαϊκὸν ἐκεῖνο πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖον, ὅπως ὀρθῶς διέγνωσεν ὁ Κιουταχῆς, ἐπολέμησαν τὸν Ἀσιάτην οἱ Ἕλληνες τοῦ 1821.

Αὐτὸ ἀκριβῶς μαρτυρεῖ καὶ ἀποδεικνύει τὴν Θεῖαν Μοῖραν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ μὲν Ἑλλάς, «πάτριον» ἔχει νὰ καταπολεμῇ «τὸν Βάρβαρον» χάριν τοῦ Ἀνθρώπου, ὁ δὲ Ἀνθρωπος, ὅταν κινδυνεύῃ ἐκ τοῦ «Βαρβάρου» νὰ στρέφεται πρὸς τὴν Ἑλλάδα ταπεινὸς προσκυνητής, ὅπως εἶπεν ἓνας Ἀσιάτης, *pèlerin passionné*, ὅπως λέγει ἓνας Εὐρωπαῖος.

Δὲν θέλει τίποτε ἄλλο ἢ Ἑλλάς.

Τῆς ἀρκεῖ ἢ Θεία πράγματι καὶ Ὑψηλὴ αὐτὴ Μοῖρα.

¹⁹ Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, ἀριθ. 91 τῆς 11 Σεπτεμβρίου 1826, σελ. 362/363.

²⁰ André Siegfried, L'âme des peuples (1950) 207.